

והוינן בה: מאי מהו טיבו של ה"אחר" שמשלחים עמו? — עד אחד.

ומשמע שעד אחד נאמן להכשירו!

וקשה: חד — מי מהימן?! וכי עד אחד כב-ב נאמן להעיד על העד שהוא כשר?! (3)
והתניא, והרי שנינו בברייתא: מעשה שבא

ולפיכך שנינו לעיל שהוצרכו בית דין שבעירו לשלוח עמו אחר להעיד עליו. (2)

גמרא:

שנינו במשנה: אם אינן מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו.

לחלל שבת כדי לקיים את דין קידוש החדש דאורייתא. שהרי אם בית דין לא יכירו את העדים הם לא יקדשו את החדש. וכן מבואר בלשון הריטב"א [להלן ע"ב ד"ה רב אשי בתוך הדברים]. והרשב"א והר"ן [שם באמצע ד"ה אי הכי].

3. תוספות מקשים: מנין לגמרא שאחד נאמן? הרי יתכן שאחד אינו נאמן. ובכל זאת בית דין שולחים עד אחד ומחלל את השבת שמא ימצא אחר שמכיר את העד ויצטרף איתו שם! [וכמו ששנינו בסוף הפרק הקודם בעמוד א בענין אב ובנו שראו את החדש שילכו שמא יפסל האחד ויצטרף השני עם אחר!]

ותירצו: הגמרא אינה מקשה אלא לשון המשנה שנקטה "אחר" ומשמע שעד אחד נאמן. אבל אין כוונת הגמרא להקשות איך מותר לחלל את השבת.

[ומדברי תוספות כאן משמע שהמשנה מדברת בשבת כפי שביאר הפני יהושע הנ"ל הערה 1. אבל שאר הראשונים לא הקשו כן, ונראה כפי שביארנו שם, שלדבריהם משנתנו מדברת בימות החול. והמשנה באה להשמיע את עצם הדין שצריך עד אחר שיעיד על נאמנות העד שמעיד על החודש. ואם כן ודאי משמע ממשנתנו שמספיק עד אחד. ועיין ריטב"א].

ותוספות הרא"ש עונה על קושיית תוספות, שרק על עצם עדות החדש שלחו עדים מספק [כמבואר לעיל בע"א]. אבל להעיד על נאמנות

עדים.

והפני יהושע ביאר בדעת תוספות, בהסבר התלמוד שלנו, שמשנתנו מדברת בשבת, והשמיענו התנא שמחליין שבת אף כדי להעיד על נאמנות העד. וכעין זה פירש בערוך לנר [להלן עמוד ב ד"ה בגמרא וחד] למסקנת הגמרא. עיין שם.

אך מדברי הראשונים להלן [בעמוד ב' על שאלת הגמרא "אי הכי מאי למימרא"] נראה שהמשנה מדברת בימות החול [ולפיכך הוצרכו להוכיח ממקומות אחרים שמחללים שבת כדי להעיד על נאמנות העד]. עיין רשב"א ר"ן וריטב"א וכן נראה מתו"ט [וראה להלן הערה 3 בסוגריים].

ומכל מקום, הלכה למעשה לדעת כל הראשונים, מחליין שבת כדי להעיד על נאמנות העד. וטעם הדבר מבואר להלן [הערה 2].

2. משמע שמדאורייתא אין צריך שבית דין יכירו את העדים, אלא חכמים תקנו כן.

והקשה הטורי אבן: אם כן, היאך אפשר לחלל את השבת בשביל תקנה דרבנן [כמבואר בהערה הקודמת]? הרי מדאורייתא אף אם לא מכירים את העדים, הם נאמנים [ואין בית דין יכולים לתקן לעבור על איסור חילול שבת דאורייתא בקום ועשה]!

ותירץ: מאחר שחכמים תקנו שלא יקבלו עדים שאין בית דין מכירים, ממילא יש צורך

החודש נאמר "כי חק לישראל הוא משפט לאלוהי יעקב" [תהילים פא]!

ומשפט היינו דיני ממונות, ועדות דיני ממונות אינה כשרה אלא בשנים!
אלא מאי אותנו? אותנו חזונו.

אם כן, הכי נמי גם במה ששינונו "משלחין עמו אחר להעידו" מאי אחר? זוג אחר!

על כל פנים, הגמרא הסיקה שעד אחד אינו נאמן להעיד על עד שהוא כשר.

ותמהינן: וכי עד אחד לא מהימן?!

והתניא, והרי שנו בברייתא: מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא כשישבה שם סנהדרין, ושם היו מקדשים את החדש. מכאן שרבי נהוראי היה נאמן על זה, אף על פי שהוא עד אחד בלבד! (4)

אמרי תירוק: רבי נהוראי — סהדא אחרינא הוה בהדיה. עד אחר היה עם רבי נהוראי.

והא דלא חשיב ליה, מדוע לא הזכירו התנא? — משום כבודו של רבי נהוראי.

הוא, העד לפני בית דין בשבת להעיד על חידוש הלבנה, ועדיי באו עמו להעיד עליו שהוא נאמן.

ומאחר שהוצרכו לבוא עמו שני עדים בשבת, מכאן ראייה שעד אחד אינו נאמן!

אמר רב פפא תירוק:

מאי [מהו] "אחר" שהוזכר במשנה? — זוג אחר.

הכי נמי מסתברא.

כך גם נראה מתוך דברי המשנה: דאי לא תימא הכי, שהרי אם לא תאמר כך, אלא תאמר שאחר הוא אחד — האיך תבאר את תחילת דברי המשנה, ששינונו: "אם אינך מכירין אותו".

מאי "אותו"? אילימא אותו חד, אם נאמר ש"אותו" היינו את העד האחד, הרי יש להקשות:

וחד — מי מהימן?

וכי עד אחד נאמן לעדות החודש?!

והלא "משפט" כתיב ביה, בענין קידוש

4. סוף הסיפור של רבי נהוראי לדעת תוספות הנ"ל [בהערה הקודמת] שאפילו כאשר יש עד אחד המכירו, הרי זה הולך בשבת מספק, הקשה הלחם משנה [קדוש החדש ג ג]: אם כן, יש לומר שלעולם צריך שני עדים, ורבי נהוראי הלך בשבת שמא יצטרף איתו אחר!
ותירוק: הגמרא דייקה את לשון הברייתא, ששינונו "להעיד עליו" ולא שינונו "להצטרף להעיד עליו" משמע שרבי נהוראי נאמן בפני עצמו.

העד לא מחללים שבת מספק. [עייין שם ד"ה וחד וד"ה אי הכי]. וכן כתב הרש"ש מדעת עצמו. והסביר זאת ע"פ דברי הטורי אבן הנ"ל בהערה הקודמת וע"ש.

ודעת הרמב"ם [קידוש החדש ג ג] כדעת תוספות [שאפילו אם יש כאן עד אחד בלבד שיכול להעיד על נאמנות עד החדש, שולחים אותו שמא ימצא אחר ויצטרף עמו]. ובלחם משנה שם דייק מרש"י שאין מחללים שבת באופן זה. [וכדעת תוספות הראש הנ"ל].

ואזל רבי נהוראי לאצטרופי בהדיה, ורבי נהוראי הלך לאושא על מנת להצטרף עליו שיעידו שניהם על הדבר. (5)

ומקשינן: אי הכי — מאי למימרא?! אם היה שם עד נוסף, מה בא התנא לחדש? (6)

ומתצינן: מהו דתימא מספיקא לא מחללינן שבתא, הייתי יכול לומר שיש לחשוש שמא אין אותו העד נמצא בביתו, ומספק אין מחללים את השבת. קא משמע לן התנא שמחללים. (7)(8)

שהרי התנא לא הזכיר את רבי נהוראי אלא כדי להוכיח שמוותר לעשות כך בשבת, שהרי אפילו רבי נהוראי נהג היתר בדבר, ואין כבודו שנביא את ראייתנו אף מן חבריו, הקטן ממנו.

רב אשי אמר תירוץ אחר:

רבי נהוראי — סהרא אהרינא הוה באושא, רבי נהוראי ידע שיש עד אחר באושא שאף הוא מכיר את העד הזה.

הראשון בגמרא [שהיה עד שני עם רבי נהוראי] איזה ספק יש כאן?

[א] תירץ המשנה למלך: הספק הוא שמא לא ימצאו באושא את אותו העד שבאו להעיד על כשרותו, ולא יעיד עדות החדש, ונמצא שהליכתם בשבת היתה לבטלה. [והמהדיר על הריטב"א כתב כן בשם תוספות ישנים].

[ב] הרשב"א והריטב"א והר"ן כאן תירצו: הספק הוא שמא העד השני יתחרט כשיגיע לבית דין, ולא ירצה להעיד. [ועיין בריטב"א שמסביר במה זה שונה מעצם עדות החדש].

[ג] הרש"ש ד"ה וחד מי מהימן, כתב שמדובר כאן שהיו שני עדים שמעידים על כשרות העד שראה את הלבנה, ובעדות ראית הלבנה עצמה לא היה אלא עד אחד. ויש כאן ספק שמא לא יצטרף עמו עד אחר להעיד על ראית הלבנה. [ודעת הרש"ש כדעת תוס' הרא"ש הנ"ל הערה 3. ובכל זאת כאן שיש ודאי עדות על הכשרות, מחללים על ספק עדות החדש. ועיין בדברי הרש"ש].

8. רש"י פירש מספיקא שמא אין אותו העד בביתו. ומשמע שדוקא כאשר ידוע שיש עד באושא, אז העד השני יכול ללכת בשבת. אבל אם אין ידוע שיש עד באושא, אין אומרים שילך

5. לפי הנ"ל בהערה הקודמת הקשה משנה: אין תירץ רב אשי על קושית הגמרא? הרי עדיין לשון הברייתא קשה! עיי"ש מה שתירץ. ודבריו הם כדברי תוס' הרא"ש ד"ה וחד וד"ה אי הכי. [ועיין מהרש"א בהסבר תוד"ה סהרא שכתב כיוצ"ב].

6. אי הכי מדברי הראשונים כאן משמע ששאלת הגמרא היא על הברייתא שרבי נהוראי הלך להעיד בשבת.

וכתבו תוספות על פי דברי התוספתא והירושלמי ורש"י ששאלת הגמרא היא גם על התירוץ הראשון. אך תוספות הרא"ש מבאר ששאלת הגמרא היא רק על תירוץ של רב אשי עיין שם. [וכן ביאר לחם משנה בדעת התוספתא. עיי' בדבריו קדוש החדש ג ג באריכות].

ודעת ערוך לנר שהגמרא כאן מתייחסת למשנתנו, שמאחר שהסקנו שעד אחד אינו נאמן, אם כן קשה: מהו החידוש בדברי המשנה.

7. לדעת התוספות והראשונים הנ"ל [בהערה הקודמת] שהגמרא שאלה כאן על שני התירוצים הנ"ל. אם כן קשה: אמנם לתירוץ רב אשי שרבי נהוראי הלך לבדו, אכן יש כאן ספק שמא לא ימצא את העד שהיה באושא, אבל לפי התירוץ

הגמרא מביאה שיש עדות בענין קדוש החדש שהיא יוצאת מן הכלל, ואפילו עד אחד נאמן להעיד עליה:

כי אתא עולא, כאשר עולא בא מארץ ישראל לבבל אמר: **קדושה לירחא במערבא**. קדשו את החודש בארץ ישראל ביום השלשים.

אמר רב כהנא: **לא מיבעיא** אין צריך לומר על עולא דנברא רבה הוא, דמהימן.

אלא, **אפילו איניש דעלמא**, אפילו אדם אחר נמי מהימן.

מאי טעמא? כל מילתא דעבידא לאנגלווי לא משקרי בה אינשי! דבר העתיד להתברר לכל, אנשים לא משקרים בזה. כדי שלא יוחזקו לשקרנים.

תניא נמי הכי: **בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החדש נאמן**.

שנינו במשנה: **בראשונה** היו מקבלין עדות

החדש מכל אדם, משקלקלו הבייתוסים התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין.

תנו רבנן:

מה קלקול קלקלו הבייתוסין?

פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים.⁽⁹⁾

שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, אחד היה משלנו [מן הפרושים] שלא הכירוהו בית דין, ואחד היה משלהם [מן הבייתוסים].

העד שלהם העיד עדותו כרגיל, ויצא.

והעד שלנו, אמרו לו בית הדין: **אמור כיצד ראית את הלבנה?**

אמר להם: **עולה הייתי במעלה אדומים, וראיתיו [את הירח] שהוא רבויין בין שני סלעים, ראשו דומה לעגל, אזניו דומין לגדי, קרניו דומות לצב, וזנבו מונחת לו בין**

אבל חכמים סוברים שצריך להקריב את העומר ממחרת יום טוב ראשון של פסח. [ו"ממחרת השבת" היינו ממחרת יום טוב ראשון של פסח]. והבייתוסים רצו שיום טוב ראשון של פסח יחול בשבת, ויקריבו את העומר ביום ראשון, כפי שצריך לעשות לדבריהם. רש"י. וכן כתוב בירושלמי. ועיין תוספות.

וקשה: מאחר שאין חשש לקלקול הבייתוסין אלא בראש חדש ניסן בלבד, אם כן מדוע בכל החדשים תקנו שאין בית דין מקבליים עדות אלא מן המכירים?

ותירץ הירושלמי: משום אדר תיקנו כן בכל החדשים, [ועיין במפרשי הירושלמי].

ועיין עוד בטורי אבן כאן, וכפני יהושע וערוך לנר על המשנה ד"ה משקלקלו הבייתוסין.

עד אחד בשבת שמא ימצא אחר באושא שיוכל להצטרף עמו להעיד על כשרות העד. ושלא כדברי הרמב"ם ותוספות [ד"ה וחד] שהובאו לעיל הערה 3. ועיין משנה למלך קידוש החדש ג ג בהסבר דעת תוספות.

9. להטעות את החכמים. באותה שנה אירע יום השלשים של אדר בשבת, ולא נראה חידוש הלבנה באותו היום, והבייתוסים רצו שיצא יום טוב ראשון של הפסח בשבת. ולפיכך באו להעיד שהלבנה נראתה בשבת. כדי שיום טוב ראשון של פסח יחול בשבת. מפני שלדעתם צריך להקריב את העומר ביום ראשון בשבוע, שחל בפסח. [ופירשו את הפסוק "ממחרת השבת יניפנו הכהן" דהיינו ממחרת שבת בראשית].

מתניתין:

משנתנו מביאה תקנה נוספת שתיקנו חכמים משום קלקול הכותים:

בראשונה לא היו שולחים שלוחים לגולה להודיעם על קביעות החדש, אלא היו **משיאין משואות** נושאים לפידים ליד בית הדין, כדי שיראום בני הערים הקרובות ויבינו שקידשו את החדש, ובאותם הערים חזרו והדליקו לפידים עד שהגיעו לגולה [כמבואר להלן].⁽¹⁰⁾

משקלקלו הכותים, שבית דין לא היו משיאין משואות אלא כאשר קידשו את החדש ביום השלושים, שאז היו משיאין משואות בערב, וכאשר לא היו משיאין משואות ביום השלושים בערב, היו הכל יודעים שבית דין עיבר את החדש.

פעם אחת עיברו בית דין את החדש, ולפיכך לא השיאו משואות ביום השלושים בערב, והכותים השיאום בהרים שהיו יושבים בהם, והטעו את בני הגולה ועשאוהו חסר.

ומכאן ואילך התקינו שיהו שלוחין יוצאין. וכיצד היו משיאין משואות בראשונה?

היו מביאין כלונסאות של ארז ארוכין, כדי שכאשר יציתו אש בראשם, האש תראה למרחוק, וקנים, ועצי שמן, ונעורת של פשתן, שכל אלו מגדילים את השלהבת.

וכורך אותם במשיחה [מין חוט] בראשי הכלונסאות.

ועולה לראש החר, ומצית בהן את האור.

ירכותיו, והצצתי בו, ונרתעתי ונפלתי לאחורי.

ואם אין אתם מאמינים לי — הרי מאתים זו צרורין לי בסדיני שקבלתי אותם כדי להעיד עדות שקר [חצי מהארבע מאות זו שקבלו שני העדים יחד].

אמרו לו: מאחר שלא העדת עדות שקר — מי הזקיך לבך, לעדות זו?

אמר להם: שמעתי שבקשו בייתוסים להטעות את חכמים.

לכן אמרתי: אלך אני להעיד, ואודיע להם שהעדו עדות שקר.

כי אם לא הייתי אני הולך, שמא יבואו בני אדם שאינם מהוגנין ויטעו את חכמים.

אמרו לו חכמים: אף על פי שקבלת שכר מהבייתוסים על מנת להעיד שקר, ולא עשית כן [ואדם המקבל ממון בשכרו חייב לקיים את תנאו], בכל זאת הרי מאתים זו הללו נתונין לך במתנה! שהרי יש רשות לבית דין לקנוס את האדם בממונו.

והשוכרך להטעות את חכמים — ימתח על העמוד למלקות [שכך מלקים את החייב מלקות: כופתים את שתי ידיו על העמוד, כמבואר במסכת מכות כב ב].

באותה שעה התקינו שלא יהיו מקבלין את עדות החדש אלא מן המכירין.

10. אף על פי שהשלוחין לא היו יוצאים אלא על ששה חדשים בלבד [כמבואר במשנה לעיל

אין משיאין משואות אלא על החדש [חידוש הירח] שנראה בזמנו ביום השלושים.⁽¹¹⁾

ואימתי משיאין? — לאור עיבורו. ביום השלושים בלילה, שהוא הלילה שבתחילת יום השלושים ואחד.

[“אור” הוא כינוי ללילה. ויום השלושים נקרא יום העיבור, מפני שעושים אותו עיבור לחדש הקודם].

למימרא, שהברייתא משמיעה לנו דאחסר עבדינן, אמלא לא עבדינן, רק כאשר החדש הקודם היה חסר השיאו משואות, ולא כאשר היה מלא, וקידשו את החדש ביום השלושים ואחד.

מאי טעמא?

אמר רבי זירא: גזירה, משום ראש חדש חסר, ראש חדש הנקבע ביום השלושים לחדש שעבר [ועל ידי כך החדש שעבר חסר], שחל להיות בערב שבת, ואסור להשיא משואות בלילה שאחריו שהרי הוא שבת.

אימת עבדי, מתי יכולים להשיא משואות? באפוקי שבתא, במוצאי שבת.

ואי אמרת נעביד נמי אמלא, אם תאמר ששיאו משואות גם כאשר החדש הקודם היה מלא, הרי אתו למיטעי, יבואו לטעות. כג-א

אמרי, ויסתפקו בדבר:

ומוליך ומביא, ומעלה, ומוריד את המשואות [כדי שלא יטעו לחשוב שזה כוכב. ירושלמי].

עד שהוא רואה את חבירו, העומד בהר אחר, שהוא עושה כן בראש ההר השני.

וכן היה בראש ההר השלישי, וכן הלאה.

ומאין, מאיזה הרים היו משיאין משואות?

מהר המשה [מהר הזיתים] היו מתחילים, שהוא סמוך לירושלים, לפרטבא עד שראו שעושים כן אף בפרטבא,

ומפרטבא לגרופינא, ומגרופינא לחורון, ומחורון לבית בלתיין.

ומבית בלתיין לא זזו משם, אלא מוליך ומביא, ומעלה ומוריד את המשואות עד שהיה רואה את כל הגולה לפניו כמדורת האש [מבואר בגמרא].

גמרא:

והוינן בה: מאי משמע דמשיאין לישנא דיקוד הוא? מנין לומדים שלשון “משיאין משואות” משמעותו “יקידת אש”?

ומשינן: דכתיב [שמואל — ב ה]: “וישאם דוד ואנשיו”.

ומתרגמינן: ואוקדינן [שרף אותם] דוד.

תנו רבנן:

כדי שלא יתבטלו ממלאכה יומיים. טורי אבן.

11. מולד הלכנה הוא כל 29.5 יום בערך [כ”ט י”ב תשצ”ג — כלומר 29 יום + 12 שעות +

יח א], בכל זאת לענין משואות היו משיאין משואות בכל החדשים. מפני שהנשים היו נוהגות להבטל ממלאכה בראש חדש. והשיאו משואות על החדש שהתקדש ביום השלושים,